

NICOLAAS VAN MYRA SINTERKLAAS

Feit en fictie

Zoals Sint Jacobus (Santiago) hoort bij Spanje, Sint Maarten hoort bij Frankrijk en Sint Patrick bij Ierland, zo hoort Sint Nicolaas bij Rusland waar hij uitgroeide tot een zeer geliefde heilige wonderdoener. Ook in Nederland kent iedereen Sint Nicolaas of Sinterklaas. In Engels- en Duitssprekende landen is hij bekend onder de naam Santa Claus en geworden tot kerstman. Deze folkloristische figuur gaat terug tot een echte bisschop.

Over zijn geboortjaar lopen de bronnen uiteen van 250 tot 270. Eensluitend zijn wel de vermeldingen van de geboorteplaats: Patras of Patara, een gehucht nabij de havenplaats Myra in het toenmalige Oost-Romeinse Rijk, waar voornamelijk christelijke Grieken woonden. Myra is het tegenwoordige Demre in Turkije. Als sterfjaar worden echter weer verschillende data genoemd, van 313 tot rond 350. Zijn ouderdom varieert dus van 43 tot 100 jaar. Wanneer Nicolaas volwassen is, wordt hij, evenals zijn oom, bisschop van Myra.

Dit zijn feitelijk alle historische gegevens. Dat is vrij karig en daarom kon de legendevorming zijn gang gaan, waarbij zijn leven en werken grote overeenkomst met dat van Jezus Christus gaan vertonen, de zogenaamde 'imitatio Christi'. Alle legendes gaan bovendien terug op ontleningen aan andere heiligen, al dan niet ook Nicolaas geheten, of zijn gebaseerd op volksfantasie. De verhalen die er over Nicolaas verteld worden, zijn dus historisch gezien, volstrekt onbetrouwbaar. Daarom voerde het Vaticaan Sint Nicolaas in 1969 van de lijst van heiligen af (waar hij trouwens pas in de 11de eeuw op was gezet) die de R.K.Kerk vereert. Er doen inderdaad over deze Nicolaas talloze legendes de ronde. De meeste daarvan zijn te vinden in de 13de eeuwse hagiografie over hem in de *Legenda Aurea* van Jacobus de Voragine.

1. Geboorte en jeugd

Als hij net is geboren, gaat Nicolaas recht overeind in zijn badwater staan en meldt zijn jeugdige ouders, Epiphanius en Johanna geheten, standvastig dat hij elke woensdag en vrijdag van de week wil vasten door genoeg te nemen met slechts één borstvoeding ¹. Zijn ouders zijn overweldigd door dit wonderbaarlijke gebeuren en besluiten dat ze zich de rest van hun leven zullen onthouden van seks ². In zijn jeugd zondert Nicolaas zich af van zijn leeftijdgenootjes en vertoeft hij veel in de kerk. Als zijn ouders overlijden weigert hij hun grote rijkdom te erven.

2. De arme buurman met zijn drie dochters

¹ Het oude brevier voegt hier laconiek aan toe dat Nicolaas deze gewoonte de rest van zijn leven heeft volgehouden!

² Een latere traditie meldt dat zijn ouders juist erg oud waren en lang kinderloos, totdat God hun eindeloze gebeden eindelijk verhoorde.

De buurman van Nicolaas in Myra is weduwnaar, zonder bezit, met drie huwbare dochters van rond de twaalf jaar jong, die geen kans maken op een echtgenoot omdat zij geen bruidsschat hebben. Er rest de dochters niets anders dan een smadelijk perspectief: het bordeel. Nicolaas, geschrokken van dit zondige vooruitzicht, sluipt op een nacht naar het huis van de koopman en gooit daar door het venster, zonder dat iemand het merkt, een klomp goud naar binnen. De volgende ochtend vindt de vader het goud, dankt God en organiseert van het geld een bruiloft voor zijn oudste dochter. Niet lang daarna doet Nicolaas nog eens hetzelfde. Als de arme man wederom het vele goud vindt, looft hij God met heel zijn hart en neemt zich voor voortaan op de loer te gaan liggen. Hij wil wel eens weten wie die vriendelijke gever eigenlijk is.

Kort daarop werpt Nicolaas twee keer zoveel goud dan daarvoor in het huis. De buurman herkent Nicolaas die hem verzoekt dit geschenk geheim te houden.

3. Tot bisschop geroepen

De bisschop van Myra is overleden en de andere bisschoppen komen bij elkaar om een nieuwe bisschop te kiezen. Ze krijgen van God te horen dat de eerste man die de kerk betreedt en die Nicolaas heet, die nieuwe bisschop van Myra moet worden. Nicolaas sputtert tegen, maar wordt toch tot bisschop gewijd.

4. Schippers in nood

Tijdens een hevige storm op zee bidden zeelieden in grote nood tot Nicolaas om hulp. Terstond verschijnt er een man die op Nicolaas lijkt. Hij herstelt de zeilen, de touwen en ander stukgeraakt scheepsgerei en stilt de storm. Terug aan wal bezoeken de zeelieden onmiddellijk de kerk waar Nicolaas bisschop is. In de kerk is een man aanwezig die zij direct herkennen als Nicolaas. Ze bedanken hem hartelijk voor de geboden hulp en Nicolaas prijst hun geloof.

5. De graanschepen ten tijde van hongersnood

Daarna redt hij het land van een grote hongersnood. Graanschepen, onderweg van Alexandrië naar de graanschuren van de keizer in Constantinopel, meren aan in Myra. Nicolaas gebiedt de schippers honderd maten graan uit te laden voor de hongerende bevolking. De schippers weigeren dit te doen, omdat de keizer dan zeker zal merken dat hij minder graan krijgt dan besteld. 'Doe wat ik jullie zeg. Ik zweer jullie bij de Kracht Gods, dat jullie niet minder graan zullen hebben als het graan door de keizer wordt nagemeten.' De schippers vertrouwen op Nicolaas en op wonderbaarlijke wijze worden de honderd maten graan weer aangevuld in de scheepslading. Nicolaas deelt het graan uit naar ieders behoefte in het land. Van de honderd maten graan kan het hele land vervolgens twee jaar lang eten. Als de hongersnood voorbij is, blijkt er zelfs nog graan over te zijn.

6. De afgod Diana

In hetzelfde land aanbidt men de afgod Diana in een heilige boom. Nicolaas, niet gediend van dergelijke praktijken, verwoest de boom. Dat laat Diana niet op zich zitten en ze zint op wraak. Ze brouwt een olieachtig mengseltje dat zo sterk is dat het stenen en water kan laten branden. Ze verkleedt zich als vrome vrouw en geeft het brouwsel mee aan schippers die op weg zijn naar de kerk van Nicolaas met het verzoek de olie op de muren van de kerk te strijken. Een man die op Nicolaas lijkt, waarschuwt de schippers voor de olie. Ze gooien de olie in zee en het water brandt hoog en lang op.

7. De drie vorsten

Keizer Constantinus zendt drie vorsten met soldaten uit om een opstandig volk te bedwingen. Ze heten Nepotianus, Ursus en Apilio. Een storm werpt hen echter op de kust vlakbij Myra en ze komen bij Nicolaas terecht. Ze ontvangen zijn zegen en varen verder naar het opstandige volk dat zij zonder bloedvergieten overwinnen. Bij terugkeer ontvangt de keizer hen met grote eer. Andere vorsten worden daar jaloers over en verspreiden het gerucht dat de drie geëerde vorsten proberen het gezag van de keizer te ondermijnen. Als de keizer dat verneemt, wordt hij vertoerd en laat de drie in een kerker opsluiten om hen in dezelfde nacht nog te executeren. De drie bidden om bescherming van de Nicolaas. In dezelfde nacht verschijnt Sint Nicolaas aan keizer Constantinus, maakt zich aan hem bekend als Nicolaas, bisschop van Myra en beveelt hem de drie vrij te laten. De volgende dag spreekt de keizer tot de drie vorsten: "Kennen jullie een zekere Nicolaas?" Als zij die naam horen, heffen zij hun handen ten hemel en bidden, dat God omwille van Sint Nicolaas hen verlost van de aanstaande dood. Ze vertellen de keizer over het leven en de wondere werken van de heilige, waarop de keizer hen vrij laat.

8. Dood en translatie

Als Nicolaas in het jaar 343 op sterven ligt, verschijnt hem een engel. Hij bidt een psalm en sterft. De omstanders horen een hemels gezang. Nicolaas wordt begraven in een marmeren graf. Uit zijn hoofd ontspringt heilige olie en uit zijn voeten heilig water dat in alle eeuwigheid alle denkbare ziektes geneest.

Na Nicolaas wordt een vrome man bisschop in zijn stad, die door afgunstige lieden werd verdreven. De olie uit zijn hoofd vloeit niet meer, maar als de nieuwe bisschop weer naar de stad wordt teruggeroepen, vloeit de olie weer als tevoren.

Daarna wordt Myra lange tijd door de Turken verwoest. Er komen echter 47 ridders van de stad Bari. Aan hen laten vier monniken het graf zien Nicolaas en als zij het open maken, zien zij zijn gebeente in olie zwemmen. Ze nemen het mee en brengen het naar de stad Bari in 1087.

9. Een jood bedrogen

Iemand leent van een Jood geld en zweert bij Nicolaas, dat hij het teruggeeft zodra hij kan. Maar de schuld staat lang uit en uiteindelijk vordert de Jood zijn geld terug van zijn schuldenaar, maar die beweert hij het al teruggegeven heeft. De Jood brengt hem daarom voor het gerecht en de schuldenaar wordt opgelegd te zweren bij Nicolaas. Hij neemt een holle stok, vult die met goudstukken en neemt die mee naar het gerecht, zogenaamd ter ondersteuning. Op het moment dat hij moet zweren, laat hij de stok vasthouden door de Jood en zweert dat hij meer heeft teruggegeven dan dat hij verschuldigd was. Nicolaas treedt niet op omdat het geld inderdaad letterlijk in handen van de Jood is. Na het afleggen van de eed vordert de bedrieger de stok terug van de Jood. Als hij naar huis gaat wordt hij dodelijk aangereden door paard en wagen. De stok, waarin het goud zit breekt en het goud rolt eruit. Wanneer de Jood dat verneemt wil hij het goud niet terug. "Dat doe ik niet, stel dat hij door de genade van Nicolaas weer uit de dood opstaat. Dat laatste gebeurt natuurlijk en de Jood laat zich in Christus' naam dopen.

10. Een beeld van Nicolaas

Er is een Jood die de grote wonderen heeft gezien die Nicolaas had bewerkt. Daarom laat hij een beeld van hem maken en zet dat in zijn huis, en vertrouwt zijn goederen toe aan het beeld. Iedere keer als hij op verre reis gaat, spreekt hij dezelfde woorden: "Zie Nicolaas, al mijn goederen stel ik onder uw hoede, zorgt u er niet goed voor, dan zal ik mij met harde slagen wreken." Als hij op een

dag afwezig is, komen er dieven en stelen alles wat er in huis is, alleen het beeld laten ze staan. Toen de Jood terugkeerde en zich beroofd zag, greep hij het beeld en sloeg en geselde het hard. Dan gebeurt er een groot wonder: als de dieven het gestolen goed onder zich verdelen, verschijnt hen de gestalte van Nicolaas, alsof hij alle slagen in levende lijve van de Jood heeft ontvangen en spreekt tot hen "Zie, hoe zwaar ik om uwentwil geslagen en geseld ben, en welke martelingen ik heb geleden. Zie, hoe mijn lichaam vol striemen is en rood van het bloed! Daarom gaat snel heen en geef alles terug, dat jullie genomen hebben, of de almachtige God wreekt zich op jullie, dat jullie misdrijf openbaar wordt, en jullie allen worden opgehangen. Met grote schrik gaan de dieven naar de Jood, vertellen hem het wonder en geven hem zijn goederen terug. De dieven leven verder een rechtschapen leven en de Jood wordt natuurlijk Christen.

11. Dode zoon weer levend

Een man viert elk jaar het feest van de heilige Nicolaas. Tijdens zo'n feest staat de duivel voor de deur in de gedaante van een pelgrim en vraagt om een aalmoes. De vader vraagt de zoon het hem te brengen, de knaap loopt weg, maar vindt hem niet meer voor de deur en haalt hem in, waarop de duivel hem vastgrijpt en wurgt. Als de vader dat verneemt, is hij zeer bedroefd; hij neemt het lichaam en draagt het naar de slaapkamer. "Lieve zoon, wat is jou overkomen?," jammert hij, "Heilige Nicolaas, is dat het loon voor de grote eer die ik jou steeds heb bewezen?" Intussen doet de knaap zijn ogen open, alsof hij uit een slaap ontwaakt, staat op en is kerngezond.

12. De reddende beker

Een edelman bidt veel tot Sint Nicolaas om een zoon. Als dank belooft hij Nicolaas een gouden beker te offeren. Sint Nicolaas schenkt hem een jongen. Het kind groeit op. Dan laat de vader de beker maken die hij beloofd heeft. De beker bevat hem echter zozeer dat hij hem zelf behoudt en laat een andere maken, gelijk aan de eerste.

Eens varende op zee vraagt de vader zijn zoon voor hem water uit zee te scheppen met de beker die hij als eerste heeft laten maken. Het kind valt met de beker in zee en zinkt spoedig naar beneden. De vader weent bitter en lost zijn gelofte in en offert de tweede kelk op het altaar van de kerk van Nicolaas. Als hij die echter neerzet, valt de beker weer van het altaar af, alsof hij eraf is gestoten; hij pakt hem op en plaatst hem andermaal terug: dan wordt de beker nog verder weggeslingerd. Iedereen verwondert zich daarover. Intussen komt het doodgewaande kind gezond en ongedeerd aanlopen en draagt de eerste beker in zijn handen. Hij vertelt hoe de heilige Nicolaas onmiddellijk bij hem was toen hij in het water viel en hem redde. Daarover is de vader zeer verheugd en offert vervolgens beide bekere aan de heilige Nicolaas.

13. De ontvoerde zoon

Een rijke man heeft op voorspraak van Sint Nicolaas een zoon die hij Adeodatus noemt. Hij heeft in zijn huis een kapel gebouwd ter ere van Sint Nicolaas en viert zijn feest elk jaar. Het huis ligt echter niet ver van een vijandig land. Derhalve geschiedt het, dat Adeodatus eens door lieden van dit land gevangen wordt; die brengen hem naar hun koning als dienaar. Het jaar daarna, op Sint Nicolaasdag, viert de vader van de knaap opnieuw het Nicolaasfeest. Tezelfdertijd staat de jongeling voor de koning en heft voor hem een kostbare beker omhoog, en denkt daarbij aan zijn gevangenschap, aan de droefenis van zijn ouders en aan het plezier dat er op de feestdag van Nicolaas gewoonlijk is in zijn vaders huis bij het feest. "Jouw Nicolaas doet maar wat hij wil, jij blijft hier bij ons," zegt de koning onverbiddelijk. Terstond komt er een grote wervelwind en voert de knaap samen met de beker met zich mee naar huis voor de deur van de kapel, waar zijn ouders net begonnen zijn met het Sint Nicolaas feest.

Tot zover de *Legenda Aurea*.

14. De drie priesterstudenten

School Gerard David
(ca. 1515)

Niet onvermeld mag blijven een latere Franse legende die zo mogelijk nog fantastischer is dan de legendes uit de *Legenda Aurea*.

Drie rondtrekkende priesterstudenten kloppen op zekere dag aan bij een waard, die goed vlees in ze ziet. In plaats van hen eten te geven hakt hij ze in hun slaap in stukken, zout ze in en maakt er aldus pekervlees van. Na zeven jaar komt Nicolaas ze op het spoor, klopt op zijn beurt bij de waard aan en vraagt hem zijn beste pekervlees voor te zetten. De waard krimpt ineem, toont berouw, wordt door Nicolaas vergeven en de drie studenten worden door Nicolaas zonder mankeren in hun oorspronkelijke gedaante tot leven gewekt. De waard en zijn vrouw bekeren zich stante pede tot het Christendom.

In oude afbeeldingen werd een heilige in verhouding tot andere figuren het grootst afgebeeld. Op afbeeldingen van deze legende leken de studenten dan net kinderen. En zo werd Nicolaas in één klap in het Westerse Christendom de beschermheilige van kinderen en kindervriend.

Manuscript Bodleian
Bibliotheek (ME)

15. De theoloog

Behalve vele wonderen vermelden latere legendes ook dat Nicolaas zijn steentje bijdroeg aan theologische discussies. Hij zou aanwezig geweest zijn op het concilie in Nicea in 325. Daar werd naar aanleiding van bepaalde opvattingen van een zekere priester, Arius geheten, de vraag besproken: "Wie is nu eigenlijk Jezus van Nazaret?". Het verhaal gaat dat Nicolaas zich tijdens de debatten zo opgewonden heeft over de ketterijen van Arius, dat hij hem uit boosheid aan zijn baard heeft getrokken.

Bari

Omdat de R.K. Kerk - vóórdat hij van de heiligenanon werd geschrap - de feestdag van Sint Nicolaas vierde op 6 december, neemt men deze datum als sterfdag aan. 6 december is dus niet zijn wereldlijke verjaardag, maar zijn verjaardag als heilige. 5 december is dan "pakjesavond", omdat men in het verre oosten de dag niet laat beginnen om 12 uur 's nachts, maar zes uur eerder.

Na zijn dood kwamen veel mensen bidden bij het graf van Sint Nicolaas in Myra. Pelgrims stroomden toe naar de basiliek die in de vijfde eeuw ter ere van de bisschop was gebouwd. Maar over-

vallen en aardbevingen berokkenen in de achtste eeuw de kerk veel schade. In de elfde eeuw dreigde Myra te worden ingenomen door de moslims. Het gebeente komt op 9 mei 1087 aan in Bari in Zuid-Italië (zie hierover ook de Legenda Aurea # 8). Het opgebroken graf in Myra bestaat nog steeds. In Bari is de San Nicola (zie afbeelding) op zijn tweede graf gebouwd en daar wordt op 9 mei een uitbundig Sint Nicolaasfeest gevierd.

Spanje

Een eensluitende verklaring voor het feit dat Sinterklaas uit Spanje komt, is niet te geven. Zeker is dat in die tijd de grenzen van Europa anders waren dan nu. Zuid-Italië was toen Spaans gebied. Misschien dat Sinterklaas daarom "uit Spanje" komt, per stoomboot natuurlijk. Maar misschien heeft Spanje er eigenlijk niets mee te maken en berust het op een vergissing: alle schepen die naar de Middellandse Zee voeren, kwamen langs Spanje en werden daarom Spanjevaarders genoemd.

Patroon

Naast patroon voor kinderen, studenten en gevangenen is Sint Nicolaas vooral patroon van de zee-
lieden geworden. In heel Europa zijn met name in havensteden kerken ter ere van hem gebouwd, bijvoorbeeld de Nicolaaskerk in Amsterdam. Het internaat voor schipperskinderen in Nijmegen was ook naar hem genoemd.

Wodan

Wanneer Sint Nicolaas in de zevende eeuw in ons land bekend raakt, wordt hij nog vaak afgebeeld als een vrij jonge man zonder baard. Maar al gauw wordt hij verstrengeld met de Germaanse god Wodan. De Germanen vereerden deze stormdemon en dodengod met de fladderende baard, die in de "twaalfnachten", begin december, met zijn dodengeesten uit de onderwereld loskwam en in die donkere nachten joelend over de landen joeg. De naam "Wodan" komt van "woeden, woede, adem en waden". Van hem vooral moest de vruchtbaarheid van het land, vee en mensen komen. Hij reed op zijn achtpotige schimmel Sleipnir (betekent: Sluip-snel) door het luchtruim, met een grote zwarte hoed op en een wijde mantel aan, symbolen van de nacht en de dood. Hij heeft zijn stok Gangnir

(betekent: Ga-snel) in de hand en hij wordt vergezeld van een everzwijn. Om hem en zijn zoon Oel gunstig te stemmen legde men offers van hooi, koren en vruchten onder de schoorsteen, de open verbinding met het luchtruim. Men hoopte zo beloond te worden met leven en licht en met de lente. De oorspronkelijke mensen- en dierenoffers werden geleidelijk vervangen door koeken in de vorm van mensen en dieren en men geselde bomen, mensen en dieren met een zogenaamde levensroede, een bos groene twijgen: een magisch gebruik om Wodan te bewegen veel vruchtbaarheid te geven, waartoe ook het strooien met erwten en bonen moest dienen. In diezelfde dagen viel ook de beslissing, wie dat jaar zou trouwen. Oel ging in opdracht van zijn vader bij de mensen langs om hun geschenken op te halen, of om te straffen waar dat nodig was. Hij keek door het rookgat van de huizen naar binnen -waardoor hij een zwarte roetlaag op zijn gezicht kreeg- en als hij geschenken voor Wodan op de offerplaats bij de haard zag staan, was hij tevreden. Dan gaf hij zelf ook geschenken. Hij zorgde voor nieuwe zaden, planten en oogst in het volgend jaar.

De Germanen troffen hier reeds een bevolking aan met een animistische religie die voor een groot deel door de Germanen werd overgenomen. Bijgeloof heet in het Latijn "superstitio", wat letterlijk betekent "wat is blijven voortbestaan." In het algemeen zijn de animistische overblijfselen zelfs talrijker dan de Germaanse. De animistische laag is dus in de Germaanse laag, zoals boven beschreven terug te vinden. Tot het animisme kan bijvoorbeeld gerekend worden een inwijdingsceremonie waarbij jonge mensen met een dun takkenbosje, de levensroede, aangeraakt werden om ze groei-kracht en vruchtbaarheid te geven. Vanaf het moment dat ze zo'n tikje hadden gekregen waren de jonge mensen volwassen en mochten ze trouwen. Het strooien met erwten en bonen diende hetzelfde doel: het verkrijgen van vruchtbaarheid.

Op 5 december krijgen de meisjes hun "vrijer" en strooit men nog met pepernoten; de hoed van Wodan werd Sint Nicolaas' mijter, Gangnir werd zijn bisschopsstaf en ook de baard verhuisde.

Toen de Kerk tijdens haar missieactiviteiten het aanpassingsrecept ging gebruiken, verving Sint Nicolaas Wodan; de feestelijkheden en gebruiken bleven echter dezelfde. Nog altijd rijdt hij op zijn schimmel over de daken, offert men hooi en koeken. Taaitaai is een oud bekend gebaksrecept.

Zwarte Piet en Jan Schenkman

De dodengeesten en Oel werden uiteindelijk samengetrokken in één schrikfiguur. Zwarte Piet vind je alleen in Nederland en België en pas sinds circa 1840. In andere landen gaat Sint Nicolaas vergezeld van gemaskerde mannen, behaarde monsters of andere engers. In Duitsland heet hij Krampus of Rupprecht. Zij moesten de jeugd straffen of behoeden voor slecht gedrag. Zwarte Piet hanteerde daarom lange tijd de roede. De roede werd dus volledig uit zijn verband gerukt, maar is tegenwoordig volledig op de achtergrond geraakt of zelfs verdwenen.

De Amsterdamse onderwijzer Jan Schenkman (1806-1863) heeft het moderne sinterklaasfeest voor het eerst in een samenhangend verhaal in een prentenboek weergegeven. In *Sint Nikolaas en zijn knecht* (Amsterdam, 1850 en herdrukken tot in 1907) verwerkte hij bekende elementen als het paard, het rijden over de daken, het schenken van cadeaus of een roe via de schoorsteen en Sints komst uit Spanje. Hij voerde echter ook nieuwe elementen in: de stoomboot waarmee Sint-Nicolaas in Amsterdam aankomt. Schenkman schreef ook de tekst van het sinterklaaslied *Zie ginds komt de stoomboot* dat later op de melodie is gezet van het Duitse kinderliedje *Im Märzen der Bauer*.

Hij introduceerde ook de zwarte page met opvallend kostuum als hulpje van de Sint. Die page heeft een roe en een zak waarin de stouteriken worden gestopt. Waarschijnlijk heeft Schenkman deze knecht van de Sint gezien op een 18de eeuwse schilderij van een edelman te paard met een bediende. Hij draagt bij Schenkman nog geen naam. Pas in een prentenboek voor de jeugd uit 1868 valt

de naam Zwarte Piet. De zak als attribuut van Zwarte Piet kan zijn ontstaan door Middeleeuwse afbeeldingen van de duivel (ook zwart) die slechte zielen in een zak naar de hel sleept. Ook in Duitse kinderboeken komen engerds voor die stoute kinderen in zakken stoppen en meenemen om op te eten.

Liedjes en gezegdes

Appeltjes van Oranje

*Sinterklaas goedheiligman
trek je beste tabberd an
rijd ermee naar Amsterdam
van Amsterdam naar Spanje
Appeltjes van Oranje
Appeltjes van de bomen
Sinterklaas zal komen*

Naar aanleiding van de legende van de arme vader en zijn drie dochters werd Sint Nicolaas vaak afgebeeld met drie zakjes met goudstukken in zijn hand. Of soms met drie gouden bollen, of zelfs drie goudkleurige appels. De mensen vergaten op den duur het oorspronkelijke verhaal, zodat de goudstukken in de loop der tijden niet meer begrepen werden en er in plaats van goud, oranje sinaasappels werden afgebeeld. Genoemde legende 'verklaart' ook het stroigoed en de chocolademunten.

De benaming "goedheilig man" voor Nicolaas in het liedje heeft in dit geval niets met "heilig" te maken, maar met huwelijk: "heylik" is een oud woord voor "huwelijk". Sinterklaas is een goed huwelijks-man, want hij geeft drie meisjes zomaar een royale bruidsschat cadeau.

Kapoentje

*Sinterklaas kapoentje
gooi wat in mijn schoentje
gooi wat in mijn laarsje
dank u sinterklaasje*

Kapoentje kan een verbastering zijn van 'patroontje', omdat Sint Nicolaas beschermheilige van vele groeperingen is. Een andere verklaring zegt dat rooms-katholieke geestelijken vanwege hun celibataire leven zeer gesteld waren op lekker eten en drinken en er daarom vaak kogelrond uitzagen. 'Kapoentje' is in dit geval een scheldnaam, want een kapoen is een gecastreerde haan die voor de slacht wordt vetgemest.

De uitdrukkingen "een houten Klaas" en "Santenkraam" vinden hun oorsprong ook in de Sinterklaastraditie. De speculaaspoppen of "vrijers" werden in houten speculaasplanken gemaakt. Als die poppen, nadat ze gebakken waren, een beetje aan de plank bleven vastplakken, kreeg je een Klaas die dus niet van het hout afkwam: een houten Klaas dus, een Klaas die niet los komt of niet uit de plooi kan komen. Er werden ook poppen gemaakt in de vorm van Sinterklaas zelf. Die poppen heetten vroeger "Sinten" of "Santen" en de kraam waarin ze verkocht werden heette daarom "Santenkraam".

Gedichten en surprises

Sinterklaasgedichten vinden we pas in het begin van de negentiende eeuw. Ze komen voort uit de traditie ter gelegenheid van allerlei feesten, zoals verjaardagen, huwelijken en herdenkingen, gedichten te maken. Surprises vinden we al in de zeventiende eeuw op een schilderij van Jan Steen waar hij een sinterklaasfeest afbeeldt. Op een tafeltje ligt een appel waaruit een geldstuk steekt. Men veraste elkaar in die tijd met een vrucht met daarin geld verstopt. Pas in de negentiende eeuw wordt de surprise algemeen gebruik.

De traditie gaat verder?

Tijdens en na de Reformatie in het begin van de zeventiende eeuw begonnen de protestanten in Nederland zich tegen de Sinterklaasfeesten te verzetten. Speculaaspoppen, taaitaai, suikerbeesten en andere afbeeldingen van levende schepsels waren in strijd met het tweede van de Tien Geboden: Gij zult geen gesneden beeld maken. Daar waar het stadsbestuur Protestants was, zag men in het Sinterklaasfeest duidelijk Roomse invloeden. Het duurde dan ook niet lang of er werden plaatselijke verordeningen uitgevaardigd om dit "pauselijke" feest aan banden te leggen. Er kwamen wetten -de zogenaamde "keuren"- tegen het Sinterklaasfeest. Koeken met afbeeldingen, suikerbeesten, taaitaai, enz.: de hele "santenkraam" moest verdwijnen. In 1618 werd bijvoorbeeld in Tiel het schoen zetten verboden. Maar in werkelijkheid stoorde men zich niet zo aan die "Keuren". Op de markten werden de Santenkramen wel steeds kleiner, maar het eigenlijke feest ging zich hoe langer hoe meer binnenshuis afspelen. Juist omdat de Sint zo sterk onder het volk leefde, was hij niet meer klein te krijgen. Of kwam dat omdat ketting en roe lange tijd tot de standaarduitrusting van Zwarte Piet behoorden? (zie foto uit 1938.)

In de laat zeventiende en achttiende eeuw verscheen hij - verkleed - steeds vaker ten tonele, en in de vorige eeuw begon men zijn "intocht" te organiseren.

In 1993 is in Eindhoven de *Stichting Nationaal Sint Nicolaas Comité* opgericht teneinde te voorkomen dat de Sinterklaastraditie het onderspit delft tegenover de Kerstman.

Discussie

Tegenwoordig laait er een verwoede discussie hoe zwart Zwarte Piet nu eigenlijk mag zijn. Deze discussie heeft geleid tot Witte, Regenboog of andere Pieten. Dit zwartepietendebat of de zwartepietendiscussie kreeg aanvankelijk meer media-aandacht en werd urgenter jaarlijks in de periode voorafgaand aan en rondom de Sinterklaastijd. Tegenstanders van Zwarte Piet stellen dat de eigenschappen stereotyperend zijn en dat de figuur racistisch is. Voorstanders stellen dat Zwarte Piet een onschuldig en kindvriendelijk folkloristisch figuur is die voortkomt uit de Nederlandse traditie. Bij discussies over racisme wordt ook onderscheid gemaakt tussen vooroordelen, discriminatie en uitlatingen of houdingen die door sommigen niet als zodanig worden (h)erkend doch door anderen desalniettemin wel als kwetsend, beledigend en/of stuitend worden ervaren. Dit gegeven speelt een centrale rol in het Nederlandse zwartepietendebat.

Tradities veranderen en de mensheid met hen. Of omgekeerd?